

Socialstyrelsens arbete för att motverka hemlöshet

Kerstin Wigzell, Anna Qvarlander och Annika Remaeus

Artikeln beskriver Socialstyrelsens regeringsuppdrag och arbete mot hemlöshet med exempel på projekt som skulle kunna vara tillämpliga på Erik, en ung utslagen blandmissbrukare med psykiska problem. Vanliga svårigheter och vägar att lösa dessa beskrivs också, liksom erfarenheter av framgångsfaktorer från utvärderingar av projekt.

Kerstin Wigzell, generaldirektör, Anna Qvarlander och Annika Remaeus, bägge utredare på Socialtjänstavdelningen och medarbetare i Socialstyrelsens regeringsuppdrag för att motverka hemlöshet. Socialstyrelsen, 106 30 Stockholm, anna.qvarlander@sos.se, annika.remaeus@sos.se

De hemlösa har inte blivit fler men deras problem har blivit tyngre

Socialstyrelsens kartläggning 1999 visar att det då fanns ungefär 8 500 hemlösa personer i Sverige varav cirka 1 200 var härbärgesboende och/eller uteliggare dvs bostadslösa i egentlig mening. Jämfört med en motsvarande kartläggning från 1993 verkar (definitioner mm är inte helt identiska) såväl det totala antalet hemlösa personer som andelen härbärgesboende/uteliggare vara i stort oförändrat. Men 1999 var hemlöshet vanligare även utanför storstäderna. Andelen kvinnor hade fördubblats. Andelen hemlösa personer som bedömts vara psykiskt störda hade ökat kraftigt. Uteliggarnas problem syntes också ha förvärrats.

Socialstyrelsens regeringsuppdrag

Socialstyrelsen leder på uppdrag av regeringen ett utvecklingsarbete under åren 2002-

2004 som syftar till att motverka hemlöshet. I direktiven anges att utvecklingsarbetet bl. a. ska inriktas på att

- stimulera lokala verksamheter som syftar till att förebygga hemlöshet,
- utveckla metoder för lokala kartläggningar av hemlösheten samt att
- samla och sprida kunskap om metoder för att motverka hemlöshet.

Statliga stimulansmedel till 20 lokala hemlöshetsprojekt

Kommuner och andra myndigheter och organisationer har vi två tillfällen kunnat söka medel (totalt cirka 30 miljoner kronor) från Socialstyrelsen för att starta lokala hemlöshetsprojekt. Det fanns ett mycket stort intresse, som visar att problemet är aktuellt och angeläget, och det kom in över 120 ansökningar från hela landet. Socialstyrelsen valde ut 20 projekt med olika inriktning från

storstäder och kommuner av olika storlek för att spegla problemets komplexitet och geografiska spridning. Regeringen har pekat ut det förebyggande arbetet som ett viktigt område för att motverka hemlöshet. Därför har flera projekt som arbetar uppsökande fått pengar. De riktar sig till olika målgrupper i riskzonen för vräkning som stora barnfamiljer, personer med skulder, missbrukande kvinnor, ensamstående mammor och personer med psykiska funktionshinder.

Andra projekt tar fasta på boenden/bostäder för hemlösa personer men innehåller även andra viktiga livskomponenter såsom sysselsättning, somatisk vård, fritid och uppbyggnad av nätverk. Vissa projekt riktar sig till misshandlade kvinnor, barnfamiljer och personer som kommit från institutioner såsom behandlingshem eller kriminalvård.

Brister i samverkan försvårar effektiv behandling

Socialstyrelsens kartläggning 1999 visar att gruppen hemlösa personer får/erbjuds hjälp och stödinsatser från kommun, landsting, andra myndigheter samt frivilliga organisationer. Stora resurser satsas på gruppen utan synligt resultat. Missbruket kvarstår och personerna är fortfarande hemlösa. Detta leder till frågor dels om insatserna är de rätta dels om de erbjuds vid rätt tillfälle och i rätt sammanhang. Såväl Socialstyrelsen som den parlamentariska kommittén för att motverka hemlöshet - som arbetade mellan 1999 och 2001 - konstaterar att det finns stora brister mellan berörda myndigheter vad gäller information om och samverkan kring målgruppen.

För att tydliggöra svårigheterna vill vi berätta om Erik.

Erik är en ung utslagen blandmissbrukare med psykiska problem. Han har bott på många orter i Sverige men inte kunnat

slå sig till ro. Han saknar ett socialt nätverk. Erik har egna inkomster i form av sjukbidrag. Tidigare i sitt liv har han varit på flera behandlingshem för sitt missbruk. En dag dök Erik upp på socialjouren i Stockholm efter en vistelse i en kommun i södra Sverige, dit han flyttat för att förbättra sin situation. Socialtjänsten och psykiatrin i södra Sverige kände till Erik och hade erbjudit honom stöd, men han ville inte ha kontakt, utan valde att flytta igen. Erik hyrde först ett rum utanför Stockholm men det fungerade inte utan han återföll i missbruk och hamnade på avgiftningsklinik. Han mådde då mycket dåligt psykiskt och ville få hjälp av socialtjänsten. De kommuner som Erik bott i kunde inte komma överens om vem som skulle ansvara för insatserna. Eftersom ingen kommun ville ansvara kunde Erik inte heller få någon långsiktig kontakt med landstinget för behandling av sitt missbruk och psykiska problem. Erik erbjöds tillfälligt boende på ett härbärge i avvaktan att utredningen om hans tillhörighet, vilken kommun som är behandlingsansvarig, skulle bli klar. Han besökte psykakuten flera gånger och varje dag satt han i väntrummet på socialkontoret för att få besked.

Vi kan konstatera att Erik fått olika insatser och fråga oss varför de inte hjälper? Hur kan man hitta vägar för att ge ett adekvat stöd till Erik som förbättrar hans hälsa och livssituation?

En viktig utgångspunkt är att Erik ibland vill ha hjälp för sina problem medan han i andra situationer inte alls vill ha kontakt med myndigheter. Planer och strategier för att hjälpa Erik måste därför vara realistiska d.v.s. långsiktiga och flexibla. Framgång måste kunna mätas också som små steg framåt. Ett steg bakåt då och då ska inte kullkasta den långsiktiga planen.

Att vilja ha hjälp men inte få det

När Erik kommit till socialjouren och vill ha hjälp fastnar hans ärende i en diskussion om hans kommundeltagande och vem som ansvarar för och/eller ska betala för insatserna. Andra problem som kan leda till att en person inte får det stöd som han/hon efterfrågar är brist på bostäder och boenden för utsatta grupper. Tillgång på platser inom landstingets psykiatri och beroendevård avgör också vilken hjälp en enskild kan få. När både landstinget och kommunen är inblandade är också en fungerande samverkan helt avgörande för att Erik ska kunna få ett långsiktigt och bra stöd.

Att bli erbjuden hjälp men inte vilja ta emot

Innan Erik kom till Stockholm erbjöds han insatser från socialtjänsten och landstinget i den kommun han bodde, men Erik ville inte ha kontakt med myndigheterna. Samtidigt konstaterade både socialtjänsten och psykiatrien att Erik mådde mycket dåligt och skulle behöva kontakt för att förbättra sin hälsa. Grannar klagade på att Erik var onycter och störde. Erik hade även kört berusad och också hotat en kassörska i den lokala livsmedelaffären. För att kunna nå Erik när han mår så här behöver kommunen och landstinget arbeta uppsökande och motiverande. Metoder för att arbeta så behöver prioriteras, utvecklas och förbättras för att man ska kunna fånga upp Erik innan problemen accelererar. Ett utvecklat boendestöd är en annan insats som kanske skulle kunna hjälpa Erik.

Projekt som skulle kunna hjälpa Erik

Socialstyrelsen finansierar projekt som kan leda till att vi får mer aktuell kunskap om hur personer som Erik kan få rätt hjälpinsats.

Ett projekt som *Bergsgården* i Säter och *Socialmedicinsk tidskrift nr 1/2004*

Hedemora erbjuder hemlösa eget boende med stöd. Ett av projektets mål är en utvecklad samverkan med vuxenpsykiatri. Ett annat att stärka individens nätverk.

I Umeå skulle projektet "*Städa - matcha - samordna*" ha fångat upp Eriks behov genom ett aktivt boendestöd. Inom projektet arbetar man med att konkretisera individens behandlingsbehov i samverkan med berörda aktörer.

Uppsökarna i Norrköping, som är ett samarbete mellan socialtjänst och fastighetsägare skulle kunna ha hjälpt Erik på ett förebyggande sätt, så att han kunde bo kvar i sitt hyresrum.

Andra projekt med inriktning mot hemlösa personer med missbruk och psykiska problem är *Boendeprojektet* i Åmål, *Hållbart boende* i Helsingborg, *Basboendet* i Stockholm, *Motverka hemlöshet* i Botkyrka, *Hemlöshetsprojektet* i Köping, *Förebygga hemlöshet* i Enskede Årsta och *Boendeprojekt* i Söderhamn.

Handbok/manual för lokala inventeringar av hemlösa personer och deras behov

Socialstyrelsen stödjer också kunskaps- och metodutveckling inom området. En prioriterad uppgift har varit att utveckla metoder för att lokalt inventera hemlösa personer och kartlägga deras behov. En förutsättning för att kommunerna ska få kunskap om såväl generella som individuella behov och kunna utforma rätt stödinsatser är att kartläggningen och inventeringen görs lokalt. Socialstyrelsen har tillsammans med ett antal kommuner och FOU-enheter utarbetat en manual för kartläggning och inventering som kommunerna kan använda sig av utifrån lokala förutsättningar. Socialstyrelsen stödjer också ett nätverk för tandläkare som arbetar med hemlösa och andra utsatta grupper samt

ett professionellt nätverk för personer som arbetar med s.k. dubbeldiagnoser. En forskningscirkel för socialsekreterare med ansvar för hemlösa inom socialtjänsten i Göteborg har också fått stöd. Vidare sammanställer och sprider Socialstyrelsen kunskap om internationell forskning och erfarenheter som rör hemlöshet

Alla projekt följs upp och utvärderas

En förutsättning för att projekten skulle få medel av Socialstyrelsen var att det skulle finnas en möjlighet att framgångsrika verksamheter kunde bli permanenta efter projektiden. Ett annat urvalskriterium var att det redan vid projektets start skulle finnas en forskningsmeriterad utvärderare och en plan för utvärdering. Utvärderingarna är oerhört viktiga då de ger möjligheten att visa vad som är verkningsfulla metoder och modeller för ett bra arbete med hemlöshetsproblematiken. Socialstyrelsens ansvar är att samla in basdata om alla projekten, sammanställa resultaten av utvärderingarna samt förmedla kunskap om metodernas utfall samt vad som fungerat bra och mindre bra under implementering och genomförande.

Några framgångsfaktorer i arbete med hemlösa

Socialstyrelsen ska lämna sin slutrapport med en samlad utvärdering av projekten till regeringen under 2005. Erfarenheterna hittills, som också stöds av tidigare studier, är att det går det att lyfta fram vissa avgörande faktorer för ett framgångsrikt arbete med hemlösa personer som t ex Erik:

- Effektiv uppsökande verksamhet för att förhindra att personer blir av med sitt boende och blir hemlösa.
- God lokal kännedom om hemlöshetsproblemet omfattning och karaktär att

utgå ifrån när verksamheter och insatser planeras

- Forskningsresultat, praktikernas erfarenheter, goda exempel från andra kommuner är viktiga källor att utnyttja när kunskapen om hemlöshet byggs upp
- Individuella behov; Motivation; Kontinuitet är viktiga ledord för arbete med hemlösa personer
- En helhetsbild över den hemlöse personens kontakter med myndigheter och organisationer är ett nödvändigt instrument för samverkan med aktörer som var och en kan bidra med viktiga bitar till en förbättrad hälsa och livskvalitet
- Uppföljning och utvärdering - följ upp och utvärdera effekter och konsekvenser av olika insatser till på individnivå men även på verksamhetsnivå för en samlad bild